

Alternativní systém hodnocení klíčových kompetencí žáků Gymnázia Rájec-Jestřebí

Hofmann, Koumar

1. Úvod

Otázky kolem hodnocení žáků jsou na „pořadu dne“ stále aktuální již několik desetiletí. Hovoří se o výhodách a nevýhodách škálového či slovního hodnocení apod. Není to téma nikterak úzké a dá se probírat ze spousty úhlů pohledu. Nicméně, hodnocení žáků je spojeno těsně s hodnocením kvality výuky. Je také měřítkem úspěšnosti či neúspěšnosti výukového procesu. Je také nedílnou součástí učitelovi „kreativní“ práce. V následujícím příspěvku se budeme zabývat konkrétním systémem hodnocení, který vychází z dlouholetých zkušeností.

Na Gymnázium v Rájci-Jestřebí je rozpracován systém hodnocení žáků ve všech předmětech. Základem je bodování a procentuální hodnocení aktivit a testů. Systém vychází z dlouholetých zkušeností učitelů na gymnáziu (je používán již od roku 1993) a je stále rozvíjen a zpřesňován. Třikrát tento systém výborně hodnotila Česká školní inspekce v inspekčních zprávách po kontrole na gymnáziu.

2. Obecné pojetí systému hodnocení

Záměrem hodnocení žáků nemá být jen hodnocení vědomostí a znalostí, ale především hodnocení dovedností, schopností a postojů žáků. Uvedený systém k tomuto cíli směřuje. Používá k hodnocení žáků dvě základní oblasti – **testy** a **aktivity**.

Aktivitami jsou nazývány činnosti, na které vyučující v jednotlivých předmětech kladou důraz, a které jsou hlavním prostorem pro rozvíjení klíčových kompetencí žáků. V popředí zájmu je zde dovedností stránka. Každý vyučující si plánuje aktivity a jejich počet sám především k charakteru svého předmětu. Spolu s plánováním aktivit si vyučující určuje jejich váhu a podíl na celkovém hodnocení. **Aktivity jsou hodnoceny body a tvoří 50 % celkového hodnocení žáka.** Žáci vědí předem, na začátku každého pololetí, které aktivity tvoří náplň jednotlivých předmětů, kolikrát za pololetí a jak budou bodovány. Navíc výsledky jsou zapisovány na internetovou žákovskou knížku **webnotes**, takže si žáci i jejich rodiče mohou snadno udělat obrázek o tom, jak si v jednotlivých předmětech vedou. Činnosti jsou voleny tak, aby skutečně rozvíjely klíčové kompetence v celé škále, tedy aby to nebylo pouhé hodnocení vědomostí.

Testy musí být aplikovány ve všech povinných předmětech s výjimkou výchov a to dvakrát za pololetí. Aritmetický průměr hodnocení testů tvoří polovinu celkového hodnocení. Testy jsou hodnoceny procenty a na základě procentní úspěšnosti je stanoveno pořadí ve třídě. Pokud se žák nedostaví k testu v řádném termínu, musí vykonat test v náhradním termínu. Žáci jsou seznámeni s termíny testů na začátku každého pololetí a jsou povinni testy absolvovat. Žák má nárok na jeden opravný test za pololetí z každého předmětu, pokud je hodnocení jeho aktivit alespoň o 20 % vyšší, než výsledek řádného testu. Do hodnocení se pak započítává aritmetický průměr řádného a opravného testu. Testy neověřují jen znalosti, ale i dovednosti. Např. práce s atlasem v zeměpisném testu, práce s textem v českém jazyce,

hodnocení čtenářské gramotnosti v jazycích obecně apod. Celkový systém hodnocení vychází z cílů hodnocení.

Cíle hodnocení

a) cíle systému hodnocení jako celku:

- hodnotit žáky systematicky
- hodnotit žáky s maximální možnou objektivitou
- hodnotit žáky s pozitivně motivujícím dopadem samotného hodnocení
- předcházet stresování žáků v důsledku skutečnosti, že jsou hodnoceni
- uplatňovat v hodnocení individuální přístup k žákům
- umožnit žákům dlouhodobě i krátkodobě plánovat vlastní práci
- podporovat vzájemnou komunikaci mezi školou a rodiči

b) cíle procentního hodnocení žáků:

- odstranit stres žáků ze známkování
- vytvořit žákům více příležitostí pro zlepšení (zlepšení o 10 % je výrazné, žáka motivuje, ale v přepočtu na známku, by se nemusel projevit zlepšením známky)
- zvyšovat hodnocením motivaci žáků ke zlepšování výsledků
- zjišťovat hodnotící informace pohotově, např. drobná zhoršení, zlepšení a mít možnost okamžité reakce
- zvyšovat objektivitu hodnocení

c) cíle seznámení žáků s hodnocením a jeho podmínkami předem:

- předcházet stresu žáků z hodnocení
- učit žáky plánovat vlastní práci
- učit žáky přijímat odpovědnost za své výsledky
- připravovat žáky pro praktický život (nejde o zkoušení z memorovaných informací, žáci se spíše učí pracovat v řádu termínovaných úkolů)
- formovat sebekázeň žáků (žáci vědí, co všechno musí absolvovat a musí si své činnosti plánovat)
- jasným, včasným a všem žákům srozumitelným formulováním pravidel hodnocení vytvářet ve škole otevřenou a partnerskou atmosféru

Při vytváření plánu hodnocení se musí učitelé řídit některými zásadami, jako například:

- aktivity musí být voleny tak, aby se v průběhu pololetí daly stihnout, tzn. celý systém práce nemůže být svazován pouze hodnocením a plněním aktivit
- aktivity musí být voleny tak, aby učitel veškerou práci nestrávil pouze u opravování a hodnocení, ale aby měl prostor na přípravu činností a jejich organizaci
- aktivity by měly být voleny tak, aby byly pokud možno pestré, aby pokrývaly širokou škálu klíčových kompetencí a jako celek přispívaly k rozvoji celé osobnosti žáka (měly by vést žáky např. k samostatné práci, efektivní práci s textem, obhajobě názoru, umění diskutovat, efektivnímu řešení problémových úloh, dodržování termínu, přebírání odpovědnosti za výsledky své práce apod.)

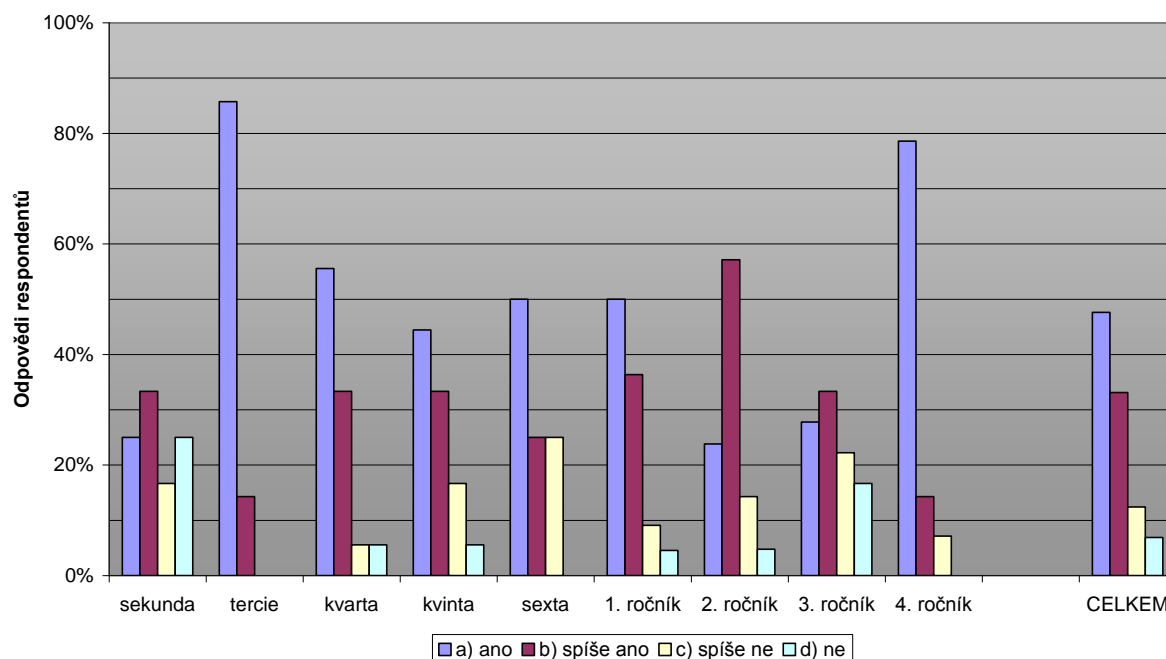
- hodnocení aktivit by mělo být co nejvíce objektivní, žáci by měli vědět, co se bude hodnotit, jakým způsobem a kolik bodů mohou získat
- aktivity mají žáky motivovat, žáci by měli mít možnost najít si činnosti, které je v procesu výuky baví a předmět se tak pro ně stává zajímavějším
- aktivity jsou hodnoceny průběžně, učitel by je tedy měl plánovat tak, aby se rovnoměrně rozložily v průběhu celého pololetí
- v hodnocení se může projevit různá váha, kterou učitelé přidělují odlišným činnostem, jestliže některé činnosti považuje učitel v dané části za nejdůležitější, může (měl by) jim přidělit více bodů, naopak, méně důležitým poměrně málo bodů
- žáci by měli mít možnost plnit i takzvané dobrovolné aktivity, ve kterých mohou získávat pouze plný počet bodů, a tak si bodové stavy vylepšovat, tím tak snižovat váhu případného neúspěchu v povinných aktivitách, jsou výrazně motivační a vedou k rozvoji zájmu o danou oblast
- aktivity vedou k opakování učiva, k jeho upevnování, ale i rozšiřování při vlastních činnostech, tím jsou žáci vedeni k soustavné práci a osvojování studijních návyků
- aktivity jsou zařazovány podle aktuálních studijních materiálů, ale také by měly být zadávány tak, aby nebyly snadno „opisovatelné“ (nebezpečí bezmyšlenkovitého stahování z internetu)
- hodnocení aktivit by mělo být smysluplné, aby nesklouzlo pouze k formálnímu hodnocení a získávání bodů

Celý systém hodnocení je kladně vnímán nejen odbornou veřejností, ale také rodiči žáků a žáky samotnými. To vyplývá z dotazníkového šetření, které škola připravila při řešení grantového projektu Uvádíme příklad jedné otázky dotazníkového šetření pro studenty i s jeho závěry a grafy.

Považuješ naše hodnocení ve srovnání s klasickým známkováním za výhodnější?

	a) ano	b) spíše ano	c) spíše ne	d) ne
sekunda	25,00 %	33,33 %	16,67 %	25,00 %
tercie	85,71 %	14,29 %	0,00 %	0,00 %
kvarta	55,55 %	33,33 %	5,56 %	5,56 %
kvinta	44,44 %	33,33 %	16,67 %	5,56 %
sexta	50,00 %	25,00 %	25,00 %	0,00 %
1. ročník	50,00 %	36,36 %	9,09 %	4,55 %
2. ročník	23,81 %	57,14 %	14,29 %	4,76 %
3. ročník	27,78 %	33,33 %	22,22 %	16,67 %
4. ročník	78,57 %	14,29 %	7,14 %	0,00 %
CELKEM	47,59 %	33,10 %	12,41 %	6,90 %

Považuješ naše hodnocení ve srovnání s klasickým známkováním za výhodnější?

Z analýzy otázky plyne, že 80,7 % respondentů považuje systém hodnocení obecně za výhodnější (jako jednoznačně výhodnější jej hodnotilo 33,1 % dotázaných) než klasické známkování. Náš systém hodnocení si klade za cíl dát studentům možnost větší seberealizace při dosahování dobrého hodnocení. Je tedy potěšitelné, že studenti toto vnímají. U respondentů, kteří vnímají procentuální a bodový systém hodnocení jednoznačně záporně (6,9 %), můžeme předpokládat, že mají problémy s jinými formami práce než při běžném známkování vědomostí. Věk respondentů v této otázce opět nehraje zásadní roli. Zajímavé je porovnání nadprůměrně kladného výsledku většiny tříd s výsledky ve třídách sekunda a 3. ročník.

3. Zkušenosti s používáním systému hodnocení v zeměpise

Celý systém je velmi pozitivně vnímán všemi čtyřmi vyučujícími zeměpisu, kteří působí na naší škole. Při řešení grantového projektu se vyučující dohodli na aktivitách, které budou dále používat pro hodnocení. Přitom výčet aktivit je takový, že dává volnost při výběru pro každý ročník a učitele. Dává také možnost volby četnosti použité aktivity a nastavení váhy bodování. Dohodnuté bodované aktivity jsou:

- ústní zkoušení
- písemné zkoušení
- domácí úkol
- aktivita v hodině
- orientace na mapě
- porozumění odbornému textu
- komplexní geografická úloha
- práce ve skupině

- pracovní listy
- řešení úloh
- dobrovolná aktivita

Přítom ke každé aktivitě mohou existovat různé formy práce, rozdílné četnosti použití za pololetí a bodování. Navíc si každý učitel může výčet společných aktivit rozšířit o další aktivity individuální. Uvádím příklad jednoduché činnosti – orientace na mapě. Může se samozřejmě zkoušet u mapy nebo písemně formou slepé mapy apod. Žáci, ale také mohou vytvářet vlastní obrazové mapy s použitím požadovaných pojmů, mohou vytvářet powerpointové prezentace k požadovaným pojmům, což je pro ně činnost mnohem zábavnější. Dále uvádím zkušenosti s bodováním aktivit pro 1. ročník čtyřletého gymnázia při dvouhodinové dotaci, kde podle školního vzdělávacího programu se měla probrat obecná fyzická geografie, planetární zeměpis a kartografie. Hodnocené aktivity pro 1. pololetí byly zvoleny:

Aktivita	Četnost	Bodování
Písemné zkoušení	2 – 4 x	10 – 20 b
Pracovní listy	2 – 3 x	5 – 10 b
Aktivita v hodině	1 – 3 x	3 – 10 b
Řešení úloh	1 – 3 x	3 – 10 b
Dobrovolná aktivita		

Pro druhé pololetí byly zvoleny následující aktivity:

Aktivita	Četnost	Bodování
Písemné zkoušení	2 – 3 x	10 – 20 b
Pracovní listy	4 – 5 x	5 – 10 b
Aktivita v hodině	1 – 3 x	3 – 10 b
Řešení úloh	1 – 3 x	3 – 10 b
Geologické terénní cvičení	1 x	30 b
Dobrovolná aktivita		

Nabízí se otázka, proč rozpětí četností použitých aktivit. Je k tomu více důvodů. První je ten, že žák může dlouhodoběji chybět a pak je po něm požadována nižší četnost absolvování aktivit. Pracovní listy ale například musí doplnit všechny, aby prošel celou řešenou problematiku daného učiva. Žáci, kteří naopak splní maximální výši rozpětí četností, pak mohou mít nejhorší výsledek škrtnut. Je tím zohledněno právo žáka na dílčí neúspěch. Další důvod je v plánování práce. Učitel nemusí přesně odhadnout počet absolvovaných bodování, mohou nastat situace, kdy kvůli akcím školy hodiny odpadnou, sám učitel může z různých důvodů chybět. Pak by skutečně vyučující „sháněl“ body pro dodržení plánu aktivit. Další otázka je váha bodů. Rozpětí je výhodné právě pro získání co největší objektivitu hodnocení. Drobný úkol za méně maximálních bodů, rozsáhlá práce je samozřejmě odměňována větším počtem bodů. Dobrovolná aktivita je výrazně motivační, sám autor ji však akceptuje pouze v měsících září – prosinec pro 1. pololetí a únor – květen pro 2. pololetí, aby žáci „nenaháněli“ body za účelem vylepšení hodnocení na poslední chvíli. Poslední bod se týká terénního cvičení. Je zařazováno na konci 2. pololetí, studenti, kteří se ho nemohou zúčastnit musí aktivitu doplnit individuálně zadanou prací. Studenti, kteří aktivně tvoří výše uvedený přehled činností, pak nemají problémy se zvládnutím písemných zkoušení a testů.

Samozřejmě jak menší písemky, tak testy nehodnotí pouze znalosti, ale zaměřují se i na hodnocení dovedností, kde se často využívá práce s mapou, atlasem, výpočty nebo tvoření krátkého projektu. Uvádíme příklad takové otázky pro planetární zeměpis.

Úkol:

Urči zeměpisnou polohu, teoretický pásmový čas a datum, jestliže v Praze je 5. 10. 7 hodin 40 minut, v místech A, B, C a D podle přiložené mapy Ameriky.

Komentář:

Studenti mají u testu přiloženou obrysovou mapu se souřadnicemi, na které jsou vyznačeny body A, B, C, D. Určí jejich zeměpisnou polohu. Pak musí umět spočítat teoretický pásmový čas, tedy musí nejenom vědět, co to pásmový čas je, ale také proč se používá a jak se dá určit. V hodnocení testů si pak vyučující musí uvědomit, jakou váhu chce znovu jednotlivým úkolům dávat. Řešení a bodování testů pak samozřejmě se studenty rozebere.

Na závěr bychom rádi zdůraznili několik postřehů z více jak dvacetileté učitelské praxe. Známkování je jednoduché, ale někdy je těžké se rozhodovat, jakou známku pro hodnocení zvolit. Známkovat se ale mohou i jednotlivé činnosti, tak jak jsou navrženy v aktivitách. Otázka pak ale je nastavení váhy známky. Bodování je v tomto směru daleko jednodušší a lepší. Další postřeh se pak týká výsledků studentů. Nejlepší z nich bývají často úspěšní v okresních a krajských kolech zeměpisné olympiády. Ani ne tak v části znalostní /práce bez atlasu/, ale spíše v částech dovednostních /práce s atlasem, projekt/. To samozřejmě velmi těší a motivuje k další práci. A poslední postřeh – **uvedený systém je velmi náročný na plánování, přípravu a čas**, i proto možná zůstává tento systém hodnocení stále systémem **alternativním**.